

ТВОРАЧКО НАЧЕЛО

Творење дела захтева и подразумева творачко начело. Творачко начело јемчи да поступање по начелу исходи творачким делом. Пре непосредног деловања и израде дела, у духу, а потом и у уму јестобразника обликује се творачко начело, као одговор на питање *како изобразити оно што жели да се пројави*. Најпре се осмишљава начело; након што се начело успостави, *оно што жели да се пројави* путем начела управља творење ка творачкој средини, средствима и начинима поступања, а из обухвата које та средина нуди, омогућава и подржава. Творачко начело, дакле, испоручује средину, средства и поступке израде, па се у складу са начелом осмишљавају сви кораци изведбе дела. Непосредно деловање прати све постављене кораке и њихов поредак: сам чин израде дела управљен је и изводи се кроз творачко начело. Извођењу и изради се приступа образованим творачким начелом, јер управо оно даје смисао рукодељству. Само по себи, рукодељство не може произвести творачко дело.

Творачко дело је *самостојно, живо, родонамерно, самоорганизујуће, откривајуће и порађа свој свет*. Дело је творачко не само зато што је настало творењем, већ стога што *и само твори*: исте силе којима се дело *самообразује и јестобразно* струје без краја и коначишта. Отуда је дело *родонамерно*: понајпре, дело *порађа свој свет* као свет чији је унутрашњи поредак устројен по творачком начелу. Свет дела се може разумети само делом и кроз начело. Како начело и дело настају по *ономе што жели да се пројави*, тако се делом може разумети укупност свега што јесте. Дело *открива* свет.

Смисао дела припада делу и само се њим може разумети. Смисао дела по својој природи измиче сваком коначењу: вишезначан је, многоврсан и пун, *живи смисао* јединствен у пуноћи вишезначја и многоврсноности. Да би се захватио, смисао дела захтева учествовање које се саглашава са делом и које прати дело. Тако, порицање смисла који се путем начела пројавио видљивошћу и изображењем дела значи суштинско неразумевање дела – обесмишљено разматрање појавности. Начело које јемчи за дело једнако чува дело и његов *самостојни смисао*, обезбеђујући дело од свих спољашњих и наметнутих тумачења.

Творачко начело, средина и рукодељство

Како се осмишљава у духу и уму, творачко начело се може промислити и другима саопштити. Да би се творачко начело потпуно разумело, оно се мора појмити изнутра, према свом унутрашњем устројству и смислу. Претходно усвојена знања и вештине везане за рукодељство, одређену творачку средину, те средства и начине поступања које средина омогућава и подржава треба оставити по страни. Разумети већ осмишљено и саопштено творачко начело подразумева могућност да се поступањем по начелу сачине и изобразе дела. Прва дела створена по неком творачком начелу се имају сматрати темељним и узоритим; она су први доказ тог творачког начела. Даља примена успостављеног творачког начела не значи дословно понављање свих поступака израде тих узоритих дела (или других дела насталих на основу тог начела). Поступање по творачком начелу захтева разумевање суштине тог творачког начела и његово самостојно спровођење ка изобраењу дела.

Творачко начело се образује у духу и уму, као одговор на захтев *онога што жели да се пројави*. Образовање творачког начела у духу и уму одвија се у складу са мером поимања испостављеног захтева. Творачко начело даје сопствене одреднице у одређеном поретку. Одреднице су појмови којима се творачко начело изнутра уобличава и организује. Одреднице/појмови и њихови међусобни односи образују се по творачком начелу и чине појмовни поредак. Појмовни поредак је свет чије унутрашње устројство даје начело: како припада начелу, тај свет је вишеразредни, *свет вишег реда*. Начело одређује каква бића се могу станисти у том свету и на који начин се она међусобно саодношавају. Творачко начело даје одреднице/појмове, бића и устројство (вишеразредног) света створеног по начелу; начело даје начин поимања тог света и његових унутрашњих односа.

Ако дело настаје по творачком начелу, оно је творачко дело и пројављује свет устројен начелом; такав свет види се делом и кроз дело. Дело раскрива сопствени поредак, јасно препознатљив по начелу општег склада које је оваплоћено и пројављено делом. Вишеразредни свет устројен начелом је унутрашњи *свет дела*, па је дело изобраење начелом успостављеног појмовног поретка и света. Када се твори по начелу, важи правило да се појмовни поредак начела пројављује кроз појавност дела, односно да дело у појавној равни показује исти поредак који појмовно упоставља начело.

Појмовни поредак начела очуван је у појавности дела. Ако је у појмовном поретку неки појам важнији, основ дела који га представља биће опажајно присутнији у изображеној појавности дела. Отуда се начелом разуме како појавност дела, тако и смислени поредак који се пројављује кроз опажљиву појавност. Дела настала по истом творачком начелу у сагласју хорски пројављују свет устројен по том једном и истом начелу.

Оно што жели да се пројави, додељена истина и смисао дела, до видљивости долази кроз поредак који се тиче и старање је онога ко твори: *начело - средина - средства - поступци изображавања - рукодељство - појавност*. Творачко начело и рукодељство стоје у истом односу као видљивост и појавност дела. Творачко начело обезбеђује видљивост, а видљивост пројављује смисао и истину дела. Видљивост одређује појавност дела и кроз њу се пројављује и оваплоћује, па је појавност приподобљена видљивости. Дело до своје појавности долази кроз начелом управљено рукодељство. Тако творачко начело управља одабиром средине, средстава и поступака изображавања, па у коначници и рукодељством којим се дело изводи и доводи до своје појавности. Начело обликује и усмерава изградњу појавности тако да се видљивост и смисао дела пројаве и оваплоте кроз појавност. Појавност творачког дела, каква се у коначници показује, настаје по начелу, а вођена унутрашњим смислом дела. Дело само, изнутра, управља творење до неког свог појавног вида и изображења.

Своју појавност дело задобија у одређеној творачкој средини у којој се изображава. Појавност дела је усклађена са природом и каквоћом творачке средине. Како појавност дела није исто што и његова срж и суштина, ни творачка средина није кључна за дело. Творачко дело промишља се и твори према сопственој суштини без обзира на природу простора и средину у којој се изображено дело стани и живи. Ма у којој средини да се стани, дело мора бити живородно и плодносно; мерило дела је да у себи има и из себе може да породи свет и ново дело. Средина је крајолик изображавања дела и одређује могући опсег појавности и опажања *оног што жели да се пројави*. Изображење дела у некој посебној средини тиче се *онога што жели да се пројави*, те оно бира средину у којој ће се представити и разумети као дело. Отуда, онај ко твори мора уклонити сопствену самовољу и у погледу одабира средине. Успостављајући се изнутра, према свом смислу и истини, дело само бира средину у којој ће се изобразити и у њој се појављује онакво какво по себи јесте.

Свака средина има своје особености и своје домашаје, то јест, ограничен избор средстава и начина поступања којима се дело у њој изображава. Која ће бити средина изображавања дела, те која ће тачно средства и поступци бити примењени у изради, одређује само дело у настајању, а путем творачког начела. У супротном, ако се средина, средства, поступци и појавност унапред намећу делу, дело не може доћи до свог самостојног вида и појавности. Поступањем по творачком начелу делу се обезбеђује да се изнутра самоорганизује, па се одређена средина, средства и поступци израде сами од себе показују као одговарајући за изображење и израду управо тог дела. Такође, творачко начело и само дело у настанку управљају вештинама и знањима који захтевају средства и нарочита поступања у њиховој примени.

Разлике међу срединама се увиђају јасно и непосредно, јер су дате у опажају и осећају пре било каквог разумског одређења. При томе, разлике у срединама нису кључне како за начело, тако ни за дело. Начело претеже над средином, средствима и поступцима израде, тако да се по истом начелу може творити у било којој средини и ма којим средствима и поступцима које средина подржава. Средина не утиче на смисао дела нити мења шта дело јесте. Творачко дело може прелазити из једне у другу средину не мењајући своју суштину и биће, упркос очигледним разликама у природи тих средина. Простори и оквири постојања дела су неограничени у обухвату, па дело кроз њих може да се креће неометано.

Дело се у некој средини изображава до своје појавности путем рукодељства. У изображавању појавности дела (рукодељству) уважавају се закони вештина извођења у твари, али су те вештине омеђене и управљене *оним што жели да се пројави*, творачким начелом и датом средином. Коришћењем истих знања, вештина и умећа, у истој творачкој средини и истим тварима се могу изобразити различита дела. Каква ће бити та дела, то зависи од *начина* на који се све наведено употребљава и *како* се поступа. Унутрашњи ток начина поступања у обухвату рукодељства управљено је и одређено вишим начелом. Творачко начело није скуп и поредак поступака у рукодељству, и од њих се мора јасно разликовати.

Према својој унутрашњој структури, свако дело састоји се од основа, образа и саобразбе. Основи дела се удружују до образа, а образи, потом, до саобразбе. Међусобни односи основа се показују сами од себе и успостављају образе дела; сложеније целине са сопственом каквоћом. Образи дела као сложеније целине се

такође самостално удружују и показују нарочиту каквоћу сопствених међуодноса, па тако настаје довршена саобразба дела. Саобразба је потпуна складна целина и сагласје образа, укупност њихових односа чије јединство почива на унутрашњем саодношавању. Дакле, да би се сачинило појединачно дело, његови основи се морају извести до складне саобразбе. Извођење основа до довршене саобразбе појединачног дела полази од свих могућих основа и исходи у некој нарочитој јединственој саобразби.

Израда дела осмишљава се према творачком вишем начелу. Творачко начело је вишеразредно (вишег реда); као такво оно обухвата *начело саобразбе* (појавности), *начело образа* и *начело основа* дела. Творачко начело је устав и кровни закон, а начело саобразбе, начело образа и начело основа су подзакони тог устава. *Начела* су општа и управна, а њима су подређени *начини*: *начин средине*, *начин поступања*, *начин употребе* и *начин изображавања*. Начини су посебни и у творењу дела управљени начелима, а надређени су *правилима рукодељства*, која су срасла са твари.

Творачко начело управља одабиром средине, начина поступања и употребе, изображавањем и рукодељством дела, па се рукодељство испоставља тек на крају, а полазећи од творачког начела. Рукодељство је условљено силама, *оним што жели да се пројави* и припадним творачким начелом, па се разумевање рукодељства дела гнезди у разумевању примењеног творачког начела. У творењу дела, рукодељство нема смисао само по себи и добија смисао преко творачког начела. Рукодељство се осмишљава према творачком начелу, а творачко начело се осмишљава пре него што се приступи рукодељству и изради дела. Како смисао творачког дела потиче од *оног што (делом) жели да се пројави*, рукодељство није и не може бити извор дела и његовог смисла.

Творачко начело у одбрани дела

Суштинска одлика дела је *самостојност*: творачко дело поседује самостојну истину и јасно саопштава свој смисао. Смисао дело пројављује собом и у сопственој видљивости, па за његово захватање није потребно ништа сем дела. Како се истина и смисао оваплоћују и саопштавају делом, њима се може прићи само полазећи од дела, пратећи унутрашњост његовог постојања. Унутрашњост творачког дела је једнака свету из ког се посматра творачко дело па је тачка оваплоћења (дело) *изувир* кроз који

се види и свет дела и свет из ког се гледа дело. У том саучествовању осмотреног и гледца, гледца и огледца, рађа се прогледац.

Дело се може разумети по ономе што само саопштава и што чини његово биће. Смисао и истину дело саопштава непосредно, па делу није потребно никакво спољашње објашњење или тумачење. Пунина смисла сабрана у делу не скончава нити се може ограничити: смисао дела се искушава улажењем у један обухват са делом и у складопоравнању са оним што дело пројављује.

О пунини смисла и о делу се може говорити путем творачког начела без кога се дело не може изобразити, без ког се не може ваљано прозборити. За разлику од порекла и извора дела, творачко начело се може разумети и саопштити јер се образује у духу и уму. Ако се са делом испоручује и припадајуће творачко начело, онда се даје кључ исправног разумевања смисла дела, а говори се заједно са делом и из истине творења. Говорећи *са делом и из истине творења* отвара се једина здрава могућност промишљања дела: промишљање мора да уважава дело и његово порекло, па отуда мора бити усмерено на разумевање творачког начела. Изворни смисао дела чува се и схвата једино кроз творачко начело по ком дело настаје. Како дело јасно сведочи о свом пореклу и настанку, оно је сопствени чувар, а испостављањем творачког начела се онемогућава било каква расправа о томе где, како и на који начин се обликују смисао и истина дела. Тако се јасно искључују и сва делу страна разабирања. Једини оправдани приступ промишљању дела је онај који полази од речју изображеног начела, исходи из творења и јесте продужетак творења – његова *речобразна суштина*.

Неопходност да се делу обезбеди реч-стражар, да дело проговори словом, да се само чува и брани, да и слепцу и ономе ко не жели да види (све и да дело нестане трајно је разбокорило свесвет) остане реч опомене постоји услед тога што је владајући силом-неговани (културни) поредак устројен по мерилима која појављивање, вредност и видљивост дела одређују мимо његовог самостојног смисла. Дело се не појављује у празном простору, већ по свом настанку улази у поље организовано одређеним правилима и назорима. *Улазећи* у разрок и многооки силом-неговани (културни) простор, а *излазећи* ка посматрачу, дело се судара са средином која му се опире; разроко и многооко није исто што и окато, нити јемчи виђење. Дело се судара са постављеним обрасцима који одређују разумевање дела и прописују начине искуства са делом, а некад и поступке његовог стварања. Мерило које је на делу нити потиче из

дела и творења, нити делу допушта самостојност. Самостојност дела и његовог смисла настоји се укинути истицањем делу наметнутих тумачења.

Поставка да наметнуто тумачење одређује да ли је неки предмет дело или не подразумева да дело не постоји пре тумачења, осим као пуки тварни предмет. Тако схваћено дело би постојало само у оквирима силом-негованог поретка, па пре уласка у то поље не би имало никакав, а камоли самостојни смисао. Улазница у поље таквог поретка би било управо делу наметнуто тумачење, знањем затеченог правдано постављање и потврда неког предмета као дела. Ако неки предмет постаје делом тек када добије одговарајуће тумачење, онда се и смисао дела утврђује кроз тумача-врача и делу потоњи наук, било да то чини онај ко твори или неко други. Ако дело постаје делом само кроз претумачено и потоње научено, сачињавање дела се своди на рукодељство и израду тварног предмета без смисла, те нема суштинског утицаја на важење и истину дела.

У таквом владајућем разумевању, подстицај за стварање дела се преузима из постојећих образаца силом-негованог поретка, те се дело у настанку унапред саображава и подређује законима тог поретка. Дело се већ у току своје израде криви и суспреже према простору у ком треба да се настани, да би могло да уђе у њега. Сачињавање дела се одсеца од творачког начела, нестворених сила и *онога што жели да се пројави*, те се ограничава на рукодељство као пуко руковођење средином и средствима израде дела. Рукодељство може бити изведено за завидном нивоу, вештина може бити изузетна и може добро одговорити споља преузетом задатку и подстицају, али без творачког начела рукодељство не може да створи дело. Исход рукодељства које није управљено творачким начелом није творачко дело, већ *не-дело*: направа која не настаје самостојно, већ се удешава према спољашњим законима.

Творачко дело има својствени смисао и истину у целости и пре било ког тумачења. Тумачити значи - разабирати, честичити, развалити смисао дела. Смисао дела се може само *из-видети*, из самог дела видети и *из-читати*; тако је ишчитавање супротно тумачењу. Делу не треба никакво тумачење; дело *јесте* сходно свом пореклу, додељеној истини коју пројављује и творачком начелу по ком настаје. Ка посматрачу, творачко дело своју истину саопштава јасно и непосредно. У сусрету са делом, посматрач одговара на дело препознајући га и уважавајући као такво, из себе одговарајући на позив дела. Посматрач на свој начин узима учешће у пројављивању и

животу дела, увек према особеној личности и увек непоновљиво. Услед тога, тумачење творачког дела је потпуно сувишно; оно не може да успостави истину дела, нити је потребно делу да би саобраћало са посматрачем.

Тумачење се не тиче ни дела ни искуства са делом, већ накнадног насилног успостављања разумевања које покушава да делу наметне страни смисао. У односу на дело, тумачење је немоћно – оно нити мења, нити може укинути његову истину. Дело измиче обрасцима тумачења: како дело *јесте* пре тумачења, тако оно *јесте* и након тумачења, независно од њега. Отуда, дело треба заштити и осигурати од тумачења.

Тумачење разлаже, испитује, узоркује, растаче и честичи дело, црпећи из целине смисла дела само ограничене видове разумевања. Тумачење не види дело, већ нагађа и врача о смислу дела. Последица таквог приступа је необавезност умножених тумачења. Изворна истина коју дело пројављује растаче се и разбија, па је у тумачењу видљива само искривљено, ако уопште. Ограничено и разлагањем условљено захватање дела растаче се у производе наука, изводе тумачења који се набацују преко дела промашујући га, наступају уместо дела као његов лажни смисао и успостављају привид дела. Производи наука и изводи тумачења су усмерени на то да унапред воде сусрет посматрача са делом и обликују његово разумевање, усклађујући га ка пожељном одговору. Тумачење почива на тако добијеним изводима, те израбљује дело које суштински одбацује, које покушава да угрози, а без ког се не може одржати.

Дело није исто што и његово тумачење – *производ наука није дело*. Стога тумачење место и положај у поретку не додељује делу, већ изводу самог тог тумачења. Иако је привидно усмерено на дело, тумачење га заправо искључује из силом-наметнутог поретка: оно дело „уводи” у такав поредак само путем разумевања и видљивости које постављају његови сопствени производи. Грађење плошног поретка, засновано на умреженим структурама тумачења, према делу се односи поседнички и насилно, те нема другу сврху до сопствено потврђивање. У том систему нема слободног места за дело, па му дело остаје вечити непријатељ.

Како према овом становишту предмет потврђен као дело нема својствени смисао, он може имати небројено много тумачења. Овим се смисао самог обрасца тумачења као дела у сваком следећем пролазу ништи. И тако, сваким даљим кораком странпути по беспућу. Свако тумачење тврди неко нарочито разумевање дела, и свако полаже право на то да буде његово „право” значење и истина; ипак, ни једно то није, нити може

доказати да јесте. Тумачења умножена око дела стварају привид да се његова истина заправо и не може установити. Тумачења се стапају једно са другим и једно на друго гомилају, док дело остаје по страни и ван расправе. Ако је уопште и постојао непосредни сусрет са делом, тумачење га напушта и гради се на основу сећања или представе о делу (без обзира на средину); дело је исцрпљено у једном пролазу и потом одбачено.

Уколико жели да избегне такво одсецање од сопственог дела, онај ко твори наизглед мора да се приклони науку и да сам понуди једно од тумачења – то јест, да потоњим науком и споља успостави смисао свог дела, у виду изјава које одређују окружје постојања дела а не саму истину дела. Онај ко твори је дословно прозван да изнесе изјаву суду, а да даљи ток расправе и пресуду посматра са столице осумњиченог за погодно или непогодно чињење. Био погодан или не, прихваћен или не, уклопио се или не, тврд или погодан за обликовање, пас или вук, са кичмом или откошћен, онај ко твори је наизглед принуђен да се покори владајућем поретку, те да се унутар њега и његовим средствима бори за исправност свог тумачења. При томе се тумачење које нуди онај ко твори не сматра коначним или истинитијим од осталих, што је и природно, јер се таквом „изјавом” јавно одриче самостојности дела и пристаје на растакање његовог смисла.

Срђан Шаровић, Уна Поповић